

Met de stad als inzet

| Eric Corijn

De Belgische politiek heeft diepe wortels in lokale bastions. Kiesomschrijvingen zijn veelal belangrijker dan staats- of gewestgrenzen. Partijen worden sterk bepaald door de afdelingen. Lokale autonomie of de onafhankelijkheid van de plaatselijke structuren gaat hier door voor een democratische meerwaarde. Dat dit lokalisme één van de belangrijkste oorzaken is van het gebrek aan planning en de overvloed aan geregeld in dit land wordt zelden vermeld.

De inzet van de gemeenteraadsverkiezingen op 8 oktober is de al dan niet hernieuwing van lokale machtsstructuren. In Vlaanderen gaat het dus om 308 gevechtjes, met elk hun inzet en context. In de overgrote meerderheid van de gemeenten heeft het politieke spectrum een eigen inkleuring, verschillend van de nationale politiek. Om dat te analyseren moet men uiteindelijk ook elk geval bestuderen want personenkwesities, interne partijdiscussies en recente incidenten in de gemeente bepalen meer het Vlaamse kiesgedrag dan de grote maatschappelijke thema's. Alleen al daarom

is het moeilijk de uitslag van de gemeenteraadsverkiezingen te lezen als een oordeel over het gevoerde regeerbeleid of als een uitdrukking van de sociale strijd. Dat de CVP de sterkste lokale partij blijft in Vlaanderen staat eveneens buiten kijf. Zes jaar geleden was ze nog goed voor 30 procent, een absolute meerderheid in zowat een derde van de gemeenten, 172 van de 308 burgemeesters, en lid van de meerderheid in drie vierde van de gemeenten. Er moet al heel wat gebeuren om daarin een echte kentering te krijgen. Algemeen genomen liggen de andere partijen een heel eind achter: de VLD met bijna 18 procent, de SP met iets meer dan 16 procent en de VU met nog geen 5 procent vormen alleen in enkele van hun lokale bastions een alternatief. De echte beweging is te verwachten aan de rand van het spectrum met het Vlaams Blok en de groenen.

Die versterking van de uitersten zal het centrum op bepaalde plaatsen onder druk zetten in de coalitievorming. Meestal neigt de plaatselijke druk dan naar rechts, zodat het cordon sanitaire opnieuw zal moeten worden aangehaald.

Natuurlijk verlopen ook de gemeenteraadsverkiezingen in eenzelfde brede context als de parlementsverkiezingen een jaar geleden. Meer nog, het "lokale" wordt nu opgenomen in wereldwijde transformaties. Het is dus interessant te bekijken of dezelfde algemene trends doorzetten en of de mensen er op gelijkaardige wijze mee omgaan. Plaatselijke politiek wint immers aan belang en moet zich meer dan voorheen richten op brede maatschappelijke processen.

Globalisering

De veelbesproken mondialisering is niet iets dat zich in de wolken afspeelt, in de hogere sferen van het financiekapitaal, en waarvan de effecten dan, zo af en toe, neerdruppelen op aarde. De mondialisering verandert de evenwichten in het wereldsysteem. Dat steunde op een economische uitbouw van een wereldmarkt enerzijds en een politieke regulering in natiestaten met internationale diplomatie anderzijds. De verhouding tussen markt en staat is gedereguleerd door de (liberale) politici omdat de belangen van de investeerders, van de handelaars en van een zekere industrie omerschikking van de regels vroegen. Sociale en culturele af- en bescherming moest de duimen leggen voor het vrijmaken van de handelsbetrekkingen. Die worden nu steeds meer vastgelegd door instellingen als de Europese Unie, de Wereldbank, het IMF of GATT. Zij bepalen de omvang van de vrije markt en de context van de concurrentie.

Het dagelijks leven van de mensen wordt daardoor rechtstreeks beroerd. De prijzen van de kle-

ding hangen mede af van de kinderarbeid in de arme landen. De kwaliteit van het voedsel wordt mede bepaald door de Amerikaanse soepelheid tegenover hormonen. De nieuwe technologieën zijn wereldproducten. De commerciële televisie steunt op wereldwijde formats en soaps. De markt van levensstijlen en culturen kent nog weinig grenzen. In zulke brede context moeten mensen vandaag vooral in steden leren samenleven. Daar is die mondiale complexiteit – zij het in een lokale versie – aanwezig. Daar ook zitten voldoende mensen samen om – liefst op een democratische wijze – sociale regels af te spreken. Kortom, de stad (in brede zin) is de basiseenheid voor sociale en politieke wederopbouw tegenover de deregulering. Van daaruit neemt men plaats in een land, op een continent, in een netwerk, in een samenwerkingsverband, in een wereld.

Lokale politiek is dus opnieuw belangrijk geworden en in sommige gevallen invloedrijker dan een Vlaamse of federale regering. Dat verklaart waarom zoveel politici, hier en op andere plekken van de wereld, eerder burgemeester dan minister willen zijn. Maar het belang van het lokale is totaal anders dan voorheen. Het gaat hem nu immers om een stukje wereld, in al zijn complexiteit en diversiteit, met vele banden en verbanden. En dat ligt bijna aan het ander eind van het spectrum dan het beeld van het lokale in zijn specifieke eigenheid, met het lokale dialect en de tradities, met de bijna familiale banden in de bevolking, met een simpele afgrenzing van “thuis” of “bij ons” tegenover de buitenwereld. De weg tussen beide vormen van plaatselijkheid heet “detraditionalisering” of nog in het Engels “disembedding”. In de verstedelijking zit dus ook het verlies van de landelijke tradities en het opgaan in een wat vreemde, complexe wereld. Het proces verloopt via twee belangrijke vectoren, de culturele en de structurele. De culturele strijd gaat om het vervangen van een vereenvoudigd identiteitsdenken (zoals de vereenzelviging van het volk met de natie bijvoorbeeld) door een meer complex differentieel denken. De structurele ombouw gaat om het opnieuw positie kiezen vanuit een nogal hiërarchische en concentrische visie (elke plek heeft naargelang grootte, en belang zijn functie in de gehele staat) in een netwerk van relaties tussen steden, tussen landen, tussen werelddelen. Die transformaties waarmaken en begeleiden betekenen de diepere inzet van gemeenteraadsverkiezingen.

Leve de stedelijkheid!

In zijn schitterend artikel in dit blad (VMT 33, nr 4, december 1999) laat Christian Kesteloot zien hoe de verschuivingen in de parlementsverkiezingen van 13 juni 1999 de effecten van de verstedelijking laten zien. Het gaat om de politieke vormgeving van die detradditionalisering. Het meest opvallende element is de achteruitgang van de CVP, die alleen stand houdt in economisch perifere zones. De enige uitzondering is het succes van De Clercq in het Vlaamse Texas, succes dat onmiddellijk tot nieuw profiel van de centrumpartij werd uitgeroepen. De neergang van de CVP wordt meestal gecompenseerd door de opgang van de VLD. Het centrum berust steeds minder op een sociale ordening en steeds meer op een dynamische situering op de markt. De markt als handelscentrum dan en niet als agora voor de volksvergadering. Het valt wel nog te bezien in welke mate lokale VLD-politici eerder dan lokale CVP-mandatarissen drager zijn van de detradditionalisering. Beiden stammen veelal uit die degelijke traditie van de “notabelen” die het centrum en het eenheidsdenken bevolken.

Andere opvallende vaststelling in de kaarten van Kesteloot is de ineenstorting van het stedelijke socialisme. De industriële assen zijn niet langer rode bolwerken. De enige plekken waar de SP nog boven het gemiddelde uitkomt zijn het Oostende van Vande Lanotte en het Limburg van Steve Stevaert, nu niet precies de uitvalsbasis van de georganiseerde arbeidersbeweging. Neen, het populaire verzet tegen de deregulering komt niet meer van de SP. Het komt van het Vlaams Blok, dat in de centrale driehoek tussen Antwerpen, Gent en Brussel overal boven de 15 procent komt. In alle belangrijke steden vormt het Blok een bedreiging, is het de grootste partij of kan het het worden. Het succes van het Blok heeft inderdaad te maken met verzet tegen de effecten van de deregulering. Maar het is een reactionair verzet, dat vereenvoudigend terug wil naar alleen op autoritaire wijze in stand te houden identiteiten van het eigen volk, van het volkseigen gemeenschapleven, van de kleinburgerlijke voorstad ...

De enigen die electoraal de bevrijdende complexiteit van de stad kunnen verdedigen zijn de groenen. Ongetwijfeld zit hun electoraat cultureel op dat spoor: voor pluralisme en verscheidenheid, voor internationale solidariteit, voor

wereldculturen, voor de vrijheid van levensstijlen ...

Maar terzelfder tijd zit (een deel van) de politieke ecologie nog gevangen in een romantisch denken over natuurlijke harmonie en spontane overeenstemming. En dat stemt niet overeen met de levenservaring en de conflicten in de achtergestelde buurten, in de door werkloosheid en slechte huisvesting geteisterde regionen, in de met dagelijks racisme en repressief politieoptreden geconfronteerde leefomgevingen. De strijd om de kosmopolitische stedelijkheid kan niet zonder een uitgewerkt sociaal programma en een inplanting in de populaire buurten van de stad.

Het wordt dus nog spannend op 8 oktober. Op een eerste niveau op het terrein van de stemverdeling en -verschuivingen. Daarin staan twee kampen centraal: de strijd tussen de CVP en de VLD om de lokale middenklasse en de strijd met het Vlaams Blok om de populaire stemmen. Op het tweede niveau op het terrein van de coalitievorming. De gemeenteraadsverkiezingen zijn niet zozeer een test voor de paars-groene coalitie. Eerder andersom hebben de electorale verschuivingen van 1999 en de vorming van deze coalitie een bres geslagen in de positie van de CVP als "incontournable". Paars lijkt nu ook voor linkse socialisten aanvaardbaar. Het is dus waarschijnlijk dat op enkele plekken de CVP haar positie verliest en dat de VLD samen met anderen, in de eerste plaats de SP, coalities vormt.

De groenen moeten wel twee keer nadenken voor ze elke kans blind aangrijpen. Want ook al zitten deze verkiezingen globaal genomen gevat in de hogerbeschreven contextveranderingen, dan nog mogen we niet vergeten dat het zwaartepunt in onze traditie en cultuur dichterbij ligt bij een kleingeestige en conservatieve antistedelijkheid dan bij een dynamische en kosmopolitische stads-cultuur. De groenen in lokale coalities lijken evenmin het verschil te maken en worden veelal geïmmobiliseerd in groenbeleid of afvalsortering. Op grote doorbraken in sociale huisvesting, lokale werkgelegenheidsinitiatieven of vormen van directe democratie moet er - gezien de ervaring - niet worden gerekend. Er valt dus nog een lange weg af te leggen en met alleen het Blok in de oppositie wordt de tocht er niet makkelijker op. Het is niet voor niets dat de groenen (Ecolo) in de enige wereldstad van dit land - Brussel - in de oppositie zitten en dat maakt het toch makkelijker om tegenover het halfzachte liberale regeerakkoord een echt stadsproject te verdedigen. Want

een dergelijke aanpak moet eerst een brede sociale basis verwerven, een basis waarin zowel de mensen uit de achtergestelde buurten als delen van de dynamische "nieuwe middenklasse" hun plaats vinden.

Welke stadsprojecten?

Bij het opmaken van de balans van de gemeenteraadsverkiezingen moet men dus niet alleen kijken naar de cijfers en naar de sociale samenstelling van het electoraat. Even belangrijk is het, oog te hebben voor de thema's waarrond campagne werd gevoerd en voor het type politiek debat dat naar voren komt. Of er überhaupt sprake is van een politieke keuze. Want daaruit wordt duidelijk welke de breuklijnen (kunnen) zijn waarrond de sociale beweging kan loskomen van de sociaal liberale consensus, die de paarse coalitie ons voorhoudt. Los van de puur electorale campagnes voor 8 oktober, is het een gelegenheid verder na te denken over de eigenschappen van een goed stadsproject.

Dat moet een lokale sociaal-economische regulering bevatten. De diagnose moet aangeven welke de belangrijke sociale en ruimtelijke breukvlakken zijn. Via financiële herverdelingsmechanismen tussen rijk en arm, tussen gebruiker en bewoner van de stad, tussen begoede en kansarme woonbuurten en het goed aanwenden van regionale en federale fondsen kunnen sociale wijkontwikkelingsplannen richting geven aan de strijd tegen armoede en sociale achterstelling. Een openbaar huisvestingsbeleid en werkgelegenheidsprojecten (soms gericht op de lokale economie) staan centraal in een sociale politiek.

Het stadsproject moet een duidelijke culturele visie bevatten. Die zal bijdragen tot een lokale beeldvorming die de plek situeert in een bredere omgeving, liefst wat ruimer dan de streek of het gewest en liefst gericht op een brede kijk op de wereld. Het cultuurbeleid moet loskomen van het puur (nationalistische) identiteitsdenken en zich eerder richten op de mogelijkheden tot specifieke lokale mengvormen die de verscheidenheid aan culturen in de stad bieden. Tenslotte moet worden begrepen dat cultuur vandaag in het centrum staat van stedelijke revitalisatieprojecten, die niet zonder aandacht voor kunst, onderwijs en media kunnen. Zoals de ervaring leert - zie de voorbeelden in Zuid-Frankrijk - is het cultuurbeleid vaak het eerste strijdtoneel met extreem-

rechts dat een bekrompen en selectief beleid tegen vreemde invloeden voorstaat.

Een stadsproject moet vorm geven aan de zo noodzakelijke uitdieping van de democratie. Onze complexe wereld kan niet langer worden vertegenwoordigd in een afgescheiden representatieve democratie, zonder vormen van directe en regelmatige participatie van de bevolking. De mensen moeten greep krijgen op hun onmiddellijke leefomgeving. Dus vooral in de woonbuurt moet er een doorbraak komen in informatie, discussie en consultatie over wijkontwikkelingsplannen. Gemeenteraden moeten hun agenda mede laten bepalen door de bevolking en door het middenveld. Belangrijke opties kunnen worden voorgelegd in referenda. Kortom, de lokale politiek is het terrein bij uitstek voor het overbruggen van de kloof tussen burger en politiek en voor een transparant openbaar bestuur. Maar het is veelal ook de plek van oude politieke cultuur, van dienstbetoon en onbetamelijke vriendjespolitiek, van clanvorming en nepotisme. De strijd voor een democratisch bestuur draait dus veelal ook rond stijl en houding van de notabelen.

Het stadsproject zoekt naar een integrale benadering van de leefomgeving. Ruimtelijke ordening gaat niet alleen over functies en beton. Het gaat over hoe mensen samenleven, over hoe werken, wonen en vrijetijdsbesteding worden gecombineerd, over tijdsordes en ritmes, over afstemming van verschillende sectoren, over de kwaliteit van de openbare dienstverlening ... Een discussie over de kwaliteit van het leven en wat daarvoor de omgevingsfactoren zijn is dus veel ruimer dan groenbeleid en het aanleggen van fietspaden.

Tenslotte is een stadsproject meer dan een programma van beleidsmaatregelen. Het moet ook de vormen aangeven waarin de bevolking en de civiele maatschappij (het middenveld) actief worden betrokken bij de publieke zaak. Een dynamisch (en niet paternalistisch) jeugdbeleid is daar een belangrijke hefboom in. Maar vooral moeten er nieuwe openbare ontmoetingsruimten worden gecreëerd waarin mensen met elkaar tot initiatieven kunnen komen. Die kunnen worden ontwikkeld op buurtniveau, door een bewuste politiek van wisselwerking tussen dienstverlening, sociaal-cultureel werk en zelfactiviteit. De dienstverlening en zorgverstrekking moeten worden vereenvoudigd en gemoderniseerd: waarom geen buurt-

centrum waarin alle openbare en parastatale diensten hun loket hebben en de eerste lijnsvoorzieningen zijn gegroepeerd? De verkokering van de verschillende werkvormen in de sociaal-culturele en de welzijnssector moet worden afgebouwd: waarom geen bundeling van bepaalde werkingen (basiseducatie, samenlevingsopbouw, sociaal-cultureel werk, verenigingsleven, bibliotheekwerking, SIF-projecten ...) gericht op de wijk? De zelfactiviteit van de buurtbewoners moet een plek krijgen: tijdelijke kinderopvang, actieve derde leeftijd, klusjesdienst, buurtatelier, actiegroepen en volksvergaderingen... En zou een dergelijke groepering van diensten en activiteiten niet kunnen worden gecombineerd met een open forum in een lokaal Huis van de Burger?

Kortom, de gemeenteraadsverkiezingen kunnen in een breder kader worden geplaatst dan alleen de verkiezing van de Lijst van de Burgemeester of van de Gemeentebelangen en alleen de politologische analyses van de uitslag in het licht van voorbije parlementsverkiezingen. Het plaatselijke krijgt vandaag een nieuwe betekenis in het licht van de mondialisering, de Europeanisering en de neergang van de natiestaat. Het is - niet het enige, maar toch - een belangrijk niveau van (her)regulering en wederopbouw van een politieke samenleving. Het is een zeer concreet strijdtoneel tussen eng identiteitsdenken en kosmopolitisme. Het is een directe inzet voor de nieuwe politieke cultuur omdat men er zowel het meest corrupte geregeld tegenkomt als de meest innoverende experimenten. Er is dikwijls een concrete keuze tussen een marktregulering gericht op de commercie en op de gebruikers van de stad en een sociaal alternatief gericht op samenwerking, inspraak en de bewoners van de buurt. Misschien kan een politiek electoraal moment ook eens in dat licht worden bekeken.